

Марияна КАРТАЛОВА

(Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“)

НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ БЪЛГАРСКИТЕ ФАМИЛНИ ИМЕНА, ВЪЗНИКНАЛИ ОТ ТУРСКИ ЗАЕМКИ, ОЗНАЧАВАЩИ ПРОФЕСИЯ ИЛИ ЗАНАЯТ

Резюме. Статията изследва фамилните имена на българите, в чиято основа стоят турски заемки, утвърдили се в българския език. Трябва да се отбележи, че първоизточникът на тези турски заемки може да бъде лексема с арабски или персийски произход. Емпиричният материал е ограничен до тези фамилни имена, които са мотивирани от лексема със семантика професия или занаят. Екскерпирани са български фамилни имена от края на XIX до началото на второто десетилетие на XXI век. При проучването на целевата група антропоними се отчитат както възможните езикови отношения, така и тези с екстралингвистичен характер. В сферата на изследване се включват синонимните отношения между антропонимните единици, образуването на тематични кръгове, или т.нар. семантични гнезда. При представянето на синонимните отношения между фамилните имена, мотивирани от турска заемка, и такива с домашна основа невинаги е лесно да се установи коя форма е възникнала първа (срв. Дюлгеров и Зидаров, Чобанов и Овчаров, Куюмджиев и Златаров, Домусчиев и Свиначков и др.). Примерите, както ще проличи от изложението на представената разработка, са показателни за навлизането на турска лексика в българския език, което се отразява и върху фамилноименната система на българите. Това води до паралелното съществуване в езика ни на фамилни имена, инспирирани от лексеми с различен произход.

Ключови думи: български фамилни имена, турски заемки, професия, занаят, тематични кръгове, синонимия

Mariyana KARTALOVA

(Paisii Hilendarski University of Plovdiv)

OBSERVATIONS ON BULGARIAN SURNAMES ARISING FROM TURKISH LOANWORDS MEANING PROFESSION OR CRAFT

Abstract. *The article examines the Bulgarian surnames, which are based on Turkish loanwords that have established themselves in the Bulgarian language. It should be noted that the original source of these Turkish loanwords may be a lexeme of Arabic or Persian origin. The empirical material is limited to those surnames that are motivated by a lexeme with the semantics of profession or craft. Bulgarian surnames from the end of the 19th century to the beginning of the second decade of the 21st century have been extracted. When studying the target group of anthroponyms, both possible linguistic relations and those of an extralinguistic nature are considered. The field of research includes synonymous relations between anthroponymic units, the formation of thematic circle, or the so-called “semantic sockets”. When presenting the synonymous relations between surnames motivated by a Turkish loanword and those with a domestic basis, it is not always easy to establish which form arose first (cf. Dyulgerov and Zidarov, Chobanov and Ovcharov, Kuyumdzhiiev and Zlatarov, Domuschiev and Svinarov, etc.). The examples, as will be clear from the presentation of this research, are indicative of the entry of Turkish vocabulary into the Bulgarian language, which also affects the surname system of the Bulgarians. This leads to the parallel existence in our language of surnames inspired by lexemes of different origins.*

Keywords: *Bulgarian surnames, Turkish loanwords, profession, craft, thematic circles, synonymy*

Въведение

Фамилното име на човек е такъв антропонимен елемент, който съвместява ценна лингвистична и екстралингвистична информация. Неговата поява се свързва с периода на Възраждането в България, когато се наблюдава необходимост от ясно разграничаване на отделни представители в социума – фамилни имена (нататък в текста също и ФИ) са използвани от занаятчиите, търговците и интелигенцията. След Освобождението на България ФИ вече се срещат и сред българските селяни. В началото на XIX век все още функционират два типа ФИ: безсуфиксални¹ и суфиксални,

¹ В този контекст Л. Димитрова-Тодорова пише: „Безсуфиксалните имена са произлезли предимно от прякори. Отначало прякорът се употребява като допълнение на личното име, но по-късно, предавайки се по наследство, преминава във фамилно

като постепенно в българската именна система започват да се утвърждават суфиксалните такива. Най-голяма разпространеност получават наставките *-ов* и *-ев*, които са се запазили и до наши дни (срв. **Димитров**, **Георгиев**, **Илиев**, **Япанджиев**, **Пчеларов**, **Бакалов**, **Даскалов**, **Гайдаров** и мн. др.). Появата на фамилните имена, както и на прозвищата, прякорите и родовите имена сред населението е „... обусловена от по-пълно разграничаване на членовете на отделни семейства и родове, на жителите в отделни населени места и в обществото [...]“ (Ковачев/Kovachev 1987: 154).

Името на всеки български гражданин включва три елемента: лично, бащино и фамилно. Трикомпонентната именна система² е регламентирана със *Закон за имената на българските граждани*³, обн. – ДВ, бр. 20 от 9.03.1990 г., и отменен с § 1 от предходните и заключителните разпоредби на действащия в момента *Закон за гражданската регистрация*⁴, обн. – ДВ, бр. 67 от 27.07.1999 година, където в чл. 9 (изм. – ДВ, бр. 96 от 2004 година) е упоменато: „(1) Името на български гражданин, роден на територията на Република България, се състои от собствено, бащино и фамилно име. Трите части на името се вписват в акта за раждане“.

В края на ХХ и началото на ХХІ век фамилните имена привличат все повече вниманието на редица изследователи у нас. Разработки върху целевата група антропоними имат И. Чобанов, Б. Янев, Л. Селимски, К. Бакърджиева, Н. Пенева, Т. Расиев, М. Парзулова и др. Техните изследвания обогатяват антропонимията както в теоретичен, така и в лексикографски аспект.

Изложение

В основата на фамилните имена могат да стоят различни мотиви за появата им. ФИ се образуват от:

име, например *Газиб̀ара* в собственото име *Л̀азар Ст̀анчов Газиб̀ара*“ (Димитрова-Тодорова/Dimitrova-Todorova 2011: 90).

² Броят и формата на имената сред българските граждани са подложени на промени. През Възраждането е била налице двукомпонентна именна система, като всеки българин е имал лично и бащино име. Двукомпонентната именна система и моделите, въз основа на които се образуват имената, са представени детайлно от М. Парзулова (вж. по-подробно Парзулова 2015: 15).

³ Вж. Закона за имената на българските граждани [ZakonzaimenatanaBalgarskitegrazhdani.] <<https://www.ciela.net/svobodna-zona-darjaven-vestnik/document/2132289537/issue/1082>>, достъп: 5.08.2024.

⁴ Вж. **Глава втора**. Гражданска регистрация в Република България, **Раздел I**. Общи положения от *Закон за гражданска регистрация* [Zakonzagrazhdanskaregistratsia] <<https://lex.bg/laws/ldoc/2134673409>>, достъп: 5.08.2024.

- ✓ *личното име на човек* – това е и най-многобройната група ФИ сред българите. Констатацията се потвърждава и от данните за 2021 г., изнесени от Националния статистически институт⁵ (нататък и НСИ). Най-разпространени са тези ФИ, които се образуват от ЛИ + суфикс -ов/-ев;
- ✓ *професии или занаяти* – тази група фамилни имена е изключително интересна както от лингвистична, така и от народопсихологична гледна точка. Именно тези ФИ попадат в сферата на настоящото изследване;
- ✓ *прякор или прозвище* – срв. Иван Бакалина става Иван Бакалов, Петър Кожухаря става Петър Кожухаров, Стефан Балджията става Стефан Балджиев и пр. Една част от ФИ, мотивирани от прякор/прозвище, съдържат маркер за професията или занаята на човек, така че те могат да се отнесат и към горепосочената група ФИ;
- ✓ *родното място* – ФИ от типа на Подгоров, Загорски/Загоров, Софийнски, Вакарелски, Радомирски, Балкански/Балканджиев и под.;
- ✓ *недостатъци в човешкото поведение или физически особености* – Дюстабанов (*с плоско стъпало*), Пелтеков (*заеквац*), Кьорчев (*сляп*), Маразов (*често боледувац*), Гюзелев/Гюзелов (*красив*), Мазнев (*човек, който се подмазва/мазни се*) и др.

Турските заемки в българския език многократно са били обект на изследване от страна на езиковедите. Въз основа на редица политически, исторически, културни и други фактори в БЕ навлизат лексеми в доста разнородни по характер сфери, напр. в бита, кулинарията, историята, културния и професионалният живот и пр. Много от турските заемки вече са преминали към диалектния пласт на българския език и се характеризират с регионална употреба, което неминуемо затруднява разбирането на семантиката им от основната част от социума. Към тази сфера попадат и немалко занаяти, широко разпространени по българските земи от епохата на Възраждането докъм ХХ век. Тук могат да се отнесат лексеми като *абаджия* – ‘производител и/или търговец на аби; шивач на аби’, *гаванджия* – ‘човек, който прави и/или продава гаванки’, *калайджия* – ‘занаятчия, който калайдисва съдове’, *кюмюрджия* – ‘въглищар’, *налбант(ин)* – ‘подковач’, *одаджия* – ‘готвач на дружина овчари; човек, който наглежда стаи в хан или на друго място’, *сабанджия* – ‘майстор на рала и плугове’, *саханджия* – ‘майстор на дребни медни съдове’, *хасърджия* – ‘производител и/или продавач на рогозки’, и мн.др. В наши

⁵ Вж. <Национален статистически институт>, достъп: 4.08.2024.

дни тези занаяти или са силно ограничени откъм употреба, или въобще не се практикуват, но фамилните имена, в чиято основа са закодирани, все още продължават да се срещат сред българите.

Относно разнообразието на турска лексика в българския език В. Зидарова пише: „[т]урската лексика е не само значителна като количество, но се е разпространила в много на брой и разнородни тематични сфери. Това се дължи на факта, че турското присъствие е било не само в политиката и администрацията, но и в бита, социалните отношения, кулинарията“ (Зидарова/Zidarova 2009: 233).

Забелязва се, че голяма част от мотивиращите лексеми, тъй като посочват деятели, окончават на формантите *-джия/-чия*, маркиращи вършител на действието. Продуктивността на суфиксите е отчетена и от З. Барболова, която акцентира върху това, че „... с тях се образуват редица българо-турски хибридни формации, като *ловджия* напр., която е изместила изконната славянска формация *ловец*. Тези форманти са активни и днес в българския език“ (Барболова 2013: 11). При лексеми от типа на *деведжия*, *бегликчия*, *мандаджия*, *серкеджия* и пр. авторката не приема форманта *-я* като показател за граматическата категория род при думи с неславянска основа. Подобни имена З. Барболова определя като хибридни (вж. повече у Барболова/Barbolova 2013: 10 – 12).

В основата на настоящото проучване стои ономастична проблематика, която се отнася към антропонимния дял. Предмет на изследване в научната разработка са българските фамилни имена (нататък и БФИ), а обектът е ограничен само до една конкретна група – тези ФИ, които са мотивирани от турска заемка в българския език, носеща семантиката на професия или занаят⁶. Въпреки че българските фамилни имена, възникнали на базата на турска заемка, означаваща професия или занаят⁷, не са

⁶ Научни разработки в областта на ФИ, мотивирани от професия или занаят, имат в съавторство И. Чобанов и Б. Янев, някои от които са *Фамилните имена на българите, свързани със земеделието и животновъдството*, 2005; *Фамилните имена у българите през призмата на традиционните занаяти*, 2006, и др.); Л. Селимски – *Фамилни имена с турски основи или/и наставки*, 2016, и пр.

⁷ За това, че българинът трябва да бъде не само добър занаятчия, но да се изявява и като търговец, И. Хаджийски привежда интересен пример в *Бит и душевност на нашия народ*. Авторът пише: „Стокопроизводството внесе нова съставка в занаятите: *търговско начало и нуждата от парични средства (капитал)*. Занаятчията бе занаятчия само докато държеше иглата, машата или чука. Застанеше ли до готовата стока, той ставаше търговец. Неговият успех зависеше не толкова от производството му, колкото от уменията и възможността да продаде добре стоката си“ (Хаджийски/Hadzhiski 2002: 173).

най-многобройната и разпространена група ФИ⁸, те носят ценна информация за миналото на народа и за неговата трудова дейност. За целите на изследването са ексцерпирани и анализирани антропонимни единици от лексикографски източници или проучвания с прилежаща речникова част: *Речник на личните и фамилните имена у българите* (С. Илчев, 2012), *Български именник* (Й. Заимов, 1994), *Български фамилни имена – избор на минало и родолюбие* (К. Бакърджиева, 2004), *Български фамилни имена от турски, арабски и персийски произход* (Т. Расиев, 2008), *Необичайни български фамилни имена* (Н. Пенева, 2012).

Данни за трудолюбието на българина и за обвързаността между занаятите датират от времето на Първата българска държава. В Пролога към „Шестоднев“ Йоан Екзарх също отбелязва добре развитите художествени занаяти и зависимостта им един от друг, като пише: „[з]ащото бог сътвори не като човеците-зидари, или като майсторите на кораби, или медникари, или златари, или тъкачи на платове, или други занаятчии, които събират готов материал и изработват нужните им вещи, а и съдове и инструменти взимат един от друг, за да работят с тях. Докато бог, щом помисли, сътвори несъществуващото преди това, защото той не се нуждае от нищо, докато **човешките занаяти имат винаги нужда един от друг**“⁹.

Пак там се натъкваме на „[...] А също и сеещият нещо се нуждае от земя и от поливане, и от растения, и от семе, и от ковач, който да изработи всички инструменти. Ковачът пък се нуждае от постройка и от подходящи сечива. Всеки има нужда от това, което изисква неговият занаят“¹⁰. Двете извадки от „Шестоднев“ илюстрират разнородната трудова дейност на българина, както и невъзможността занаятите да съществуват без взаимодействие с други занаяти (вкл. с техните изделия).

През периода на Възраждането занаятите по българските земи бележат огромен прогрес. По това време се увеличава броят на пазарите и тържищата, което дава гаранция на българските занаятчии, че продукцията им ще намери място за изява. Голяма част от занаятите, които получават тласък в края на XVIII и началото на XIX век, са свързани с улеснението при извършването както на полската работа, така и на домакин-

⁸ Според данни за 2021 г., изнесени от Националния статистически институт в началото на 2022 г., най-популярните фамилни имена сред българите са тези, които са образувани от личното име (ЛИ) на човека. Това се отнася за ФИ и сред мъжете, и сред жените, срв. Иванов (131 391) – Иванова (137 216), Георгиев (101 778) – Георгиева (105 442), Димитров (98 243) – Димитрова (102 495), Петров (65 385) – Петрова (68 803) и пр. – <Национален статистически институт>, достъп: 6.08.2024.

⁹ Цитатът е от електронен източник – <<https://chitanka.info/text/16241-shestodnev>> (дата на достъп: 12.08.2024). Получерният шрифт е мой – М. К.

¹⁰ Пак там.

ските задължения от страна на жената. Характерно за българската продукция е, че тя не се разпространява само на Балканския полуостров, но постепенно превзема и пазара в Анадола.

През XIX век българските райони започват да се профилират според отделните занаяти, като влияние върху производствената специализация оказват редица фактори – географско положение на района, климатични условия и пр. По този начин текстилната промишленост се съсредоточава в големите градове като Пловдив, Копривщица, Панагюрище, Велико Търново, Сливен, Калофер и др.; кожарството се ориентира около градовете Стара Загора, Самоков, Карлово, Хасково, Казанлък и пр.; рударството и металодобивът – в Странджа планина, Кюстендил, Чипровци, Неврокоп, Самоков и др. Почти всички от практикуваните занаяти се отразяват и във българската фамилноименна система. Човек, който се занимава с калайдисване на съдове, става Калайджиев; лице, което се занимава с боядисване на тавани, стени и пр., става Бояджиев; човек, който се занимава с производството или продажбата на свещи, приема ФИ Мумджиев или Свещаров; лице, отглеждащо ябълки, получава фамилното име Ябукаров или Алмаджиев и под.

Ако не всички, то голяма част от българите рано или късно се запитват какво означава нашето фамилно име. Става въпрос не за тези фамилни имена, при които ясно личи, че са мотивирани от лично име (срв. от Георги става Георгиев, от Ангел – Ангелов, от Иван – Иванов и пр.), а за онези, които на пръв поглед са непонятни, дори неразгадаеми. Това е така поради диалектната лексика, намираща се в основата на немалка част ФИ, или поради наличието на ФИ, възникнали от лексеми с чужд произход. Именно такива ФИ се разглеждат в представеното изследване.

Особеност на българската фамилноименна система е обвързаността ѝ с родовите имена (РИ), а в основата на голяма част от РИ прозира прякор или прозвище. Н. Ковачев разграничава прякорите от прозвищата, като дефинира прякора по следния начин: „... наименование, свързано с характерните белези на някой, измислено за присмех, подигравка, с което той става известен, замества собственото му име“ (Ковачев/Kovachev 1987: 161). А прозвището го представя като „... название, дадено някому, отразяващо някоя негова отличителна черта, особеност, което се прибавя към собственото му име“ (Ковачев/Kovachev 1987: 161). Възникването и употребата на прякорите и прозвищата се свързват главно с необходимостта личността да се конкретизира, тъй като прибавянето им към личните имена отличава индивида от всички останали.

Спецификата на българската антропонимна система, ако се изследва връзката родово име – фамилно име, според А. Чолева-Димитрова се корени донякъде в наложените административни закони. За тази об-

вързаност авторката споделя: Те са причината да говорим за непоследователността по отношение на родово име – фамилно име в България. В днешно време българският гражданин може да избира за фамилно име на детето си между старото родово име и личното име на дядото. Тази нееднозначност, подкрепена със закон, е причината да бъдат изоставени много старинни родови имена. Няма съвременно изследване, което да ни покаже каква част от родовите имена са съхранени и са станали фамилни“ (Чолева-Димитрова/Choleva-Dimitrova 2019: 239 – 240).

Появата на фамилни имена, мотивирани от професия или занаят, е характерна предимно за периода на Възраждането в България. Голямото количество турска лексика в българския език се отразява и върху фамилноименната система, затова много наши ФИ са с турска етимология. От такъв тип антропоними може да се научи много за занаятчийското и историческото битие на народа ни. Ако имаме познати, носещи ФИ *Коюмджиеви* или *Куюмджиеви*, е много вероятно някой в рода да е бил златар < тур. *kuymucu* (златар) < тур. *kuym* (гърди, пазва); ако познаваме хора с ФИ *Бочакчийски* или *Бочакчиеви*, най-вероятно някой в рода е бил ножар < тур. *biçakçı* (ножар) < *biçak* (нож) и пр.

За извеждане на семантиката и етимологията на таргетните антропоними са използвани томовете на *Българския етимологичен речник*, *Речника на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век*, *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*¹¹. Екскерпираните ФИ, мотивирани от турска заемка, означаваща професия или занаят, обхващат най-разнородни сфери, като в представената разработка ще бъдат детайлно илюстрирани тези групи, към които спадат най-много от целевите антропоними.

1. Фамилни имена, свързани с животни (вкл. търговия, лов или риболов)

Авджиев, *Авджийски*, *Авджиски* – от диал. *авджия* – ловец; тур. *avcı* (ловец) < *av* (лов).

Айдаров, *Айдарски* – от диал. *айдър* – мечкар; тур. *ayı* (мечка) + пер. *dar* > тур. *ayıcı* (мечкар). Има вероятност ФИ да идва от личното име (ЛИ) *Хайдар* (*Aydar*, *Наydar*), а не от думата за мечкар, така че в този случай мотивираността е спорна.

Балджиев, *Балджийски* – от диал. *балджия* (медар); тур. *balcı* < *bal* (пчелен мед).

Балъков, *Балъкчиев* – от диал. *балъкчия* (рибар); тур. *balıkçı* (рибар) < *balık* (риба).

¹¹ Правописът на лексикографския източник е запазен.

Бейгерджиев, Бейгирджиев – от диал. бейгирджия (човек, който дава под наем коне); турско от персийски: beugirci < beugir (товарен кон).

Бибиджійски – от диал. бибиджия (човек, който отглежда патици или пуйки); тур. диал. biba (малка гъска).

Буалиев – от диал. буалия (човек, който отглежда бикове); тур. boğalı < boğa (бик).

Данаджиев, Данаджиев – от диал. данаджия (телчар); тур. danacı < dana (теле до една година).

Деведжиев, Деведжиев – от диал. деведжия (кадилар); тур. devesi (кадилар) < deve (камила).

Джамбазов, Джамбазки – от джамбаз(ин) – търговец на добитък, обикн. коне; турско от персийски: sambaz (търговец на коне) < ġānbāz (акробат, въжеиграч) < от ġān (живот, душа) и bāz, сегашна основа на гл. bāhtān (играя).

Джелёбов, Джелёпов, Джелёпски – от диал. джелёп(ин) – търговец на добитък и месо; турско от арабски: celer (търговец на добитък) < от араб. ġeler.

Домузов, Домузчиев, Домусчиев, Домусчийски – от диал. домусчия (човек, който отглежда прасета); тур. domuzçu (свинар) < domuz (свиня).

Ешекчиев – от остар. диал. ешекчия (магаретар); тур. eşekçi (магаретар) < eşek (магаре).

Игърджійски (вкл. *Айгъров, Айгърски*) – от диал. игърджия (гледач на селските айгъри); тур. aurgıcı < aurgı (жеребец).

Иланджиев – от диал. иланджия (змияр); тур. uılançı < uılan (змия).

Калканджиев – от диал. калканджия (рибар, който лови калкани); тур. kalkancı < kalkan (щит).

Касчиев, Касчийски – от диал. касчия (човек, който отглежда гъски); тур. kaz (гъска, патка).

Катърджиев, Катърски, Катърров – от диал. катърджия (мулетар); тур. katırcı < katır (катър, муле).

Кечиджиев, Кечилиев – от диал. кечиджия (козар); тур. keçici < keçi (коза).

Кованджиев, Кованджійски, Кованов – от диал. кованджия (пчелар); тур. kovan (кошер) > kovancı (пчелар).

Коеджиков, Коенджиев – от диал. коеджик (овчарче); тур. koyuncu (овчар) < koyun (зоол. овца).

Кочаров, Кочарков – от диал. кочар (пастир на кочове); тур. koç (коч, овен за разплод).

Кочмаров, Кочмарджиев – от диал. кочмар (пастир на кочове); Вероятно от кошта < тур. koçtak (за коч – покривам овца), образувано на българска почва с наставка за Nomina agentis -ar (вж. БЕР, РЛФИБ).

Кузуджѝев, Кузуджѝйски – от диал. кузуджѝя (пастир на шилета; шилегар); тур. kuzucu < kuzu (агне).

Кушчѝев – от диал. кушчѝя (някогашен соколар; човек, който отглежда или продава пойни птички); тур. kuşçu < тур. kuş (птица).

Кьопекчѝев – от кьопекчѝя (човек, който отглежда кучета); тур. körekçi (кучкар) < körek (куче).

Малакчѝев, Малàкев, Малàков, Малàковски, Малàчев – от диал. малакчѝя (пастир на млади биволи); тур. malakçi < malak (биволче, малаче).

Мàндаджѝев, Мандаджѝев, Мàндалѝев, Мандалиѝев – от диал. мандаджѝя (биволар); тур. mandacı < manda (бивол).

Мекереджѝев – от диал. мекереджѝя (човек, който дава под наем товарни коне или магарета); турско от арабски: mekkâreci < mekkâre (товарен добитък; скрипец) < араб. meqari (кираджия).

Месерджѝйски, Месерджѝев, Мисирджѝев, Мисирков – от диал. мисирджѝя (човек, който отглежда мисирки, пуйки); тур. misir tavuğu (букв. 'египетска кокошка').

Саватчѝйски – от диал. саватчѝя (търговец на добитък за угояване и клане); тур. suvat, savat, sıvat (място, което е предназначено за поене на животни) > suvatçı < корен su (вода).

Суруджѝйски – от диал. суруджѝя (пастир или търговец на сюрѝя – голямо стадо овце); тур. süğü (стадо) > süğücü (мъж, който подкарва стадо).

Съртмаджѝев, Съртмаджѝйски – от диал. съртмаджѝя (говедар); тур. siğirtmacı (говедар) < siğir (говедо).

Тилкеджѝев – от диал. тилкеджѝя (ловец на лисици; лисичар); тур. tilki (лисица) > tilkici (лисичар).

Хергелджѝев, Хергеледжѝев, Хергелѝев, Хереледжѝев – от диал. хергеледжѝя (пастир или стопанин на конско стадо); турско от персийски: hergele (стадо от недресирани за езда коне) > hergeleci.

Чобàнов – от диал. чобàн(ин) – овчар, пастир; турско от персийски: çoban (пастир на едър добитък).

Чòмарджѝев, Чòмарджѝйски – от диал. чомарджѝя (човек, който води или отглежда големи овчарски кучета); тур. çomar (голямо овчарско куче) > çomarci.

Тази група ФИ се очертава като най-многобройна, което говори и за народопсихологията на българите. Скотовъдството е било добре развито сред населението. В изследването си *Българска етнография* Е. Цанева отбелязва: „[н]ай-големият дял от скотовъдството се пада на овцете и козите. През XIX век българският селянин има средно по 15 – 20 овце и кози, като животните са били отглеждани не само за месо, но и за

мляко, вълната и козината, които са били необходими за облекло, покривки и др.“ (Цанева/Tsaneva 2000: 144).

За добре развитото скотовъдство при българите в далечното минало има речникови свидетелства. Това обяснява разнообразието на ФИ, мотивирани както от лексема с домашен, така и с чужд произход. За скотовъдството Х. Вакарелски пише, че е „... органически свързано със земеделието главно поради необходимостта от тор за посежите. Овцете и козите се отглеждат също и за вълната и козината, необходими за облеклото и покривки. Млякото на овцете и козите в прясно или преработено състояние е една от главните храни на населението“ (Вакарелски/Vakarelski 2007: 119).

Разглеждайки родовите имена и народопсихологията, закодирана в тях, А. Чолева-Димитрова също маркира обвързаността на българите с животните. Авторката пише: „Почти няма представител на животинския свят, който да не е послужил като мотивираща основа на прякора, образуващ родовото име. От най-стари времена хората са били оприличавани с животните. Това доказва изконната първичност на общността и изначалното сливане с природата. Близостта на българина с домашните животни е известна“ (Чолева-Димитрова/Choleva-Dimitrova 2017: 19).

От приложените по-горе примери се забелязва, че за голяма част от ФИ, мотивирани от турска заемка, има и домашни съответствия, срв. Чобанов (тур.) – Овчаров (дом.), Съртмаджиев (тур.) – Говедаров (дом.), Къпекчиев (тур.) – Кучкарров (дом.), Касчиев (тур.) – Гусарев (дом.), Кечиджиев (тур.) – Козаров, Козарев (дом.), Айдаров (тур.) – Мечкарров (дом.), Балджиев (тур.) – Медаров (дом.), Кованджиев (тур.) – Пчеларов (дом.)¹² и мн.др.

За навлизането и употребата на турски заемки в езика ни, отнасящи се за реалии, за чието назоваване има и лексеми с домашен произход, свидетелства изказването на Б. Парашкевов, който пише: „В този смисъл уникално изключение представлява процедурата, предприета от двама живеещи в Пловдив братя с ФИ *Мумджиеви*. Бидейки наясно със значението на фамилното си име, отразяващо тур. *титси* ‘свещар’, единият решил да наруши традицията и да побългари въпросното ФИ, в резултат на което по законен път се преименувал на *Свещаров*, докато дру-

¹² В статията си *Свое и чуждо в българските фамилни имена* Б. Парашкевов акцентира именно върху фамилните имена, които функционират в именната система като антропонимни синоними. В тази връзка той пише: „... с тяхната поява известна релевантност придобива въпросът дали при българското съответствие става дума за калка на чужда онимна структура с цел да бъде осмислена, или за автономни производни от кореспондиращи си нарицателни“ (Парашкевов/Parashkevov 2017: 37).

гият брат продължил да се казва Мумджиев“ (Парашкевов/Parashkevov 2021: 302).

2. Фамилни имена, свързани със земеделие (вкл. изработката на земеделски сечива)

Алмаджиев, Алмалиев – от диал. алмаджия (ябълкар); тур. almacı (ябълкар) < elma (ябълка).

Багджийски, Багдийски – от диал. багджия (лозар); тур. bağcı (лозар) < bağ (лозе).

Балтаджиев, Балтаков, Балташки – от диал. балтаджия (човек, който изработва и/или продава брадви); тур. baltacı (брадвар) < balta (брадва, секира, топор) от корена bal- (цепя, сека).

Бахчърски, Бахчеванджиев, Бахчеванов, Бахчевански, Бахчиджиев, Бахчовански – от диал. бахчеван(джия) – градинар; турско от персийски: bahçıvan (градинар) < тур. bahçe (градина) от перс. bağ (лозе).

Бостанджиев, Бостанов – от диал. бостанджия (човек, който обработва или продава бостан); турско от перс.: bostancı (градинар) < bostan (зеленчукова градина; градина, засята с дини и пъпеши) < перс. bōstan (градинка).

Булгурджиев – от диал. булгурджия (продавач или любител на булгур); турско от персийски: bulgurcu < тур. bulgur (булгур) < пер. bulgul.

Демерджиев, Демирджиев, Демиров, Димиров, Демиревски – от диал. демирджия (ковач, железар); тур. demirci (железар, ковач) < demir (желязо, котва).

Зарзаватчиев – от диал. зарзаватчия (продавач на зарзават или човек, който отглежда зарзават); турско от персийски: zerzavatçı < zerzevat < от перс. sābze (зелен; зеленчук).

Кабранджиев – от диал. кабранджия (майстор на кабрани – крини, шиници); тур. kabrancı (майстор на крини) < kabran (дървен съд).

Карпузанов, Карпузки, Карпузчиев, Карпусчиев, Карпузов – от диал. карпузчия (производител или продавач на дини); турско от персийски: karpuzcu < karpuz (диня) < перс. hārbuz (пъпеш), съставено от hār (магаре) и buz (краставица).

Каунджиев – от диал. каунджия (производител или продавач на пъпеши); тур. kavun (пъпеш).

Кеснеджиев – от диал. кеснеджия (човек, който продава дини, пъпеши и под., като условието е да се разреже и опита); тур. kesmece < kesme (рязане), отглаголно съществително име от < kesmek (режа, сека).

Кьокаров – от диал. кьокар (лозар); тур. kök (корен, род).

Ораклѝев, Оракчѝев, Ора̀ков – от диал. оракчѝя (жътвар); тур. *orakçı* (жътвар, косач) < *orak* (сърп, жътва).

Пирѝнчев, Пирѝнчов, Пиринчѝев – от диал. пиринчѝя (оризар; производител на ориз); турско от персийски: *pirinççi* < *pirinç* (ориз) < перс. *piring* < *biring* (*bereng*).

Сабанджѝев – от диал. сабанджѝя (майстор на рала и плугове); тур. *saban* (рало) > *sabancı*.

Сованджѝев, Суванджѝев – от диал. суванджѝя (производител или търговец на лук); тур. *soğan* (лук) > *sovancı, soğancı*.

Яйваджѝев – от диал. яйваджѝя и айваджѝя (човек, който отглежда или продава дюли); тур. *ayva* (дюля) > *ayvacı*.

Фамилните имена, мотивирани от растителен компонент с турска основа, също не са малко. При тях отново се отчита едновременното използване на домашния вариант на ФИ с чуждия, срв. *Сованджѝев* (тур.) – *Лука̀ров* (дом.), *Багджѝйски, Кь̀ока̀ров* (тур.) – *Лоз̀аров* (дом.), *Бостанджѝев* (тур.) – *Градин̀аров* (дом.), *Алмаджѝев* (тур.) – *Ябълка̀ров* (дом.) и пр. Прави впечатление, че преобладават лексеми, маркиращи растения (основно плодове и зеленчуци), които са изключително типични за географските ни ширини. Това свидетелства за добре развитото земеделие и за традициите му сред българите, като Х. Вакарелски отбелязва: „[з]емеделието е било основно препитание на българите от създаването на българската държава до края на капиталистическата епоха. Родоначалникът на Българското възраждане Паисий Хилендарски през 1762 г. в своята История пише за своя народ, че се състои предимно от „орачи и копачи“ (Вакарелски/Vakarelski 2007: 83).

Голямо количество турски заемки са в основата и на следващата група ФИ – такива, които са инспирирани от названия на храни, хранителни продукти и напитки.

3. Фамилни имена, мотивирани от храни и напитки (вкл. хранителни продукти)

Айранджѝев, Айра̀нов, Айря̀нков, Айря̀нов – от диал. айранджѝя (продавач или любител на айрян); тур. *ayrançı* < *ayran* (мътеница, айрян).

Бозаджѝев, Бозаджѝйски, Бозова̀рски, Бозова̀йски – от бозаджѝя (човек, който произвежда или продава боза); тур. *bozacı* < *boza* (боза).

Зайтанджѝев, Зехтинджѝев – от зехтинджѝя (търговец или производител на зехтин); турско от арабски: *zeytin* (маслина) < от араб. *zäytün* (маслина).

Каваджѝйски, Кафеджѝев, Кафеджѝйски – от диал. каваджѝя (кафеджѝя – човек, който приготвя или продава кафе); турско от араб-

ски: kahvesi (кафеджия) < kahve (кафе) < от араб. qahwā (първоначално вино; след което със значение кафе/питие).

Кас̀бов, Кас̀бович, Кас̀пов, Кас̀пинов, Кас̀пски – от кас̀п(ин) – човек, който коли и/или продава месо; турско от арабски: kasar < араб. qaṣṣāb.

Кебап̀чиев, Кебап̀чийски – от кебап̀чия (човек, който прави кебап̀чета); турско от арабски: kebar < kābār.

Л̀окмаджиев – от диал. л̀окмаджия (човек, който прави локми¹³); турско от арабски: lokma (парче; вид сладкиш) < араб. lukma (късче, хапка).

М̀езаджиев – от диал. м̀езаджия (продавач или любител на закуски и мезета); турско от персийски: mezeci < meze (мезе) < перс. mez.

Ошав̀чиев – от диал. ошав̀чия (продавач на ошав, на сушени плодове); тур. hoşaf (компот, ошав).

Пастармадж̀иев, Пастърмадж̀иев, Пастърмов – от пастърмадж̀ия (производител или търговец на пастърма); тур. pastırma (сушено месо, пастърма), производно от bas(tır)mak > pastırması.

П̀ачеджиев, П̀ачедж̀иев, П̀ачедж̀ийски – от диал. п̀ачедж̀ия (продавач на овчи крака или пача); турско от персийски: raṣası < raṣa (идва от перс. rā – крак).

Петм̀езов, Петмес̀чиев, Петмех̀чиев – от диал. петмес̀чия (производител или любител на петмез); турско от персийски: rekmez < begmāz (питие, вино). Смята се, че преходът км > тм става на българска почва.

Ракадж̀иев, Ракадж̀ийски, Рак̀дж̀иев – от диал. рак̀дж̀ия (човек, който прави ракия); турско от арабски: rakıci < rakı (ракия) < араб. aḡaḡu (ракия от фурми).

С̀еркедж̀иев, Серкедж̀иев, С̀иркедж̀иев, С̀иркидж̀иев – от диал. серкедж̀ия (производител на оцет); турско от персийски: sirke (винен оцет) > sirkesi (производител на оцет) < перс. sirkā.

Трушедж̀иев – от диал. трушедж̀ия (производител или любител на туршия); турско от персийски: turṣu (туршия) < перс. turši (туршия; киселина).

Ундж̀иев, Ундж̀ийски – от ундж̀ия (продавач на брашно; брашнарь); тур. un (брашно) > uncu (брашнарь).

Фалвадж̀иев, Фалвадж̀ийски, Фалвадж̀ийски, Халвадж̀иев, Халвадж̀ийски, Х̀алвов – от диал. фалвадж̀ия (производител или продавач на халва); турско от арабски: helva < араб. ḥalāva.

Шарап̀чиев, Шарап̀чийски – от диал. шарап̀чия (винарь); турско от арабски: ṣaḡar (вино) > ṣaḡarṣı (продавач на вино; винарь).

¹³ Локми – сиропирани бухти (тип понички).

Шарланджйев, Шарланов – от диал. шарланджйя (производител и/или продавач на шарлан); тур. şırılağan (сусамово олио, шарлаган).

Шекерджйев, Шекерджййски – от диал. шекерджйя (майстор и/или продавач на захарни изделия); турско от персийски: şeker (захар) > şekerçi (сладкар; майстор на захарни изделия).

Шкембеджйев – от шкембеджйя (човек, който прави и/или продава шкембе); турско от персийски: işkembe (корем, търбух, шкембе).

Навлизането на турска кулинарна лексика в БЕ не е случайно. Приложеният по-горе илюстративен материал показва богатото разнообразие на ФИ, възникнали от турска заемка със семантика на конкретна храна или напитка. Като интересна особеност при ФИ от домашен или чужд произход се отчита не толкова честото им паралелно функциониране, тъй като в българския език се е утвърдило съответното название за храната или напитката и в повечето случаи отсъства домашен еквивалент, срв. шкембе – шкембеджйя – Шкембеджйев, халва – халваджйя/фалваджйя – Халваджйев, Халваджййски, Фалваджйев и под., петмез – петмесчйя – Петмезов, Петмесчййски и под., кебап – кебапчйя – Кебапчйев, Кебапчййски и др. Това е сред основните причини турската лексика да е неотменна част от съвременния речник на българина и понякога да не се осъзнава чуждият им произход (срв. баклава, халва, шкембе, локум, кебап, ракия, шекер, туршия, говеч, кюфте и мн.др.). Разбира се, в тази група също са регистрирани паралелни форми, срв. Унджйев – Брашнаров, Касабов – Месаеров, Шекерджйев – Сладкаров.

4. Фамилни имена, свързани с платове/платно (вкл. изработка, поправка, шиене, направата на дрехи, обувки и пр.)

Абаджйев, Абаджййски – от диал. абаджйя (1. производител или търговец на аби; 2. шивач на аби); турско от арабски: abacı < aba (дебел вълнен плат; горна дреха от такъв плат). Тук може да се отнесе и ФИ *Абажеров*, което навлиза в българския език чрез румънско посредничество, срв. рум. abager < тур. abacı < тур. aba.

Аладжиджйев – от диал. аладжиджйя (продавач на шарени тъкани – аладжи); тур. alasa (пъстър копринен плат).

Астарджйев – от диал. астарджйя. Към тази група фамилни имена Астарджйев се включва с едно от значенията, които носи диалектната лексема – тъкач и/или продавач на тънки платове, а с другото значение (т.е. някогашен турски войник с чалма от тънко платно) ще се отнася към различна група. И в двата случая обаче ще се обвързва с турска основа.

Басмаджйев, Басменков – от диал. басмаджйя (производител или продавач на басми); тур. basma (тънък памучен плат с печатани шарки) < от глагола basmak (притискам, печатам).

Бухчаров – от диал. бохчар (човек, който тъче и/или продава бохчи); тур. bohça (бохча, торба).

Декеджиев, Дикиджиев – от диал. дикиджия (обушар); тур. dikici (обушар) < dikiş (шиене; шев), отглаголно съществително от dikmek (шия).

Докумов, Докумски – от диал. докумджия (човек, който тъче); тур. doku (тъкан), производно от глагола dokumak (тъка – за плат, и др.).

Емениджиев – от диал. емениджия (обушар, който шие емени¹⁴); турско от арабски: yemenici < yemeni (чехли; плитки леки обувки без ток).

Казасов, Казаски – от диал. казас(ин) – копринар; турско от арабски: kazaz < от араб. qazzāz, произв. от qazz (коприна), заето от перс. kâz.

Калпакчиев, Калпакчийски – от калпакчия (човек, който шие калпаци); тур. kalpaççi < kalpak (калпак).

Капламаджиев – от диал. капламаджия (кожухар, който подплатява дрехи); тур. karlamacı < karlama (подплата за дрехи).

Кафтанджиев, Кафтански – от диал. кафтанджия (търговец на платове); турско от персийски: kaftancı < kaftan (вид дълга горна дреха) < перс. häftān.

Кебеджиев – от диал. кебеджия (шивач абаджия или производител на кебета); турско от персийски: kebeci < kebe (грубо кече) < перс. qābā.

Кетенджиев, Кетеджиев – от диал. кетенджия (производител на ленено платно, платнар); турско от арабски: ketenci < keten (лен) < араб. kitten (лен).

Килимаров, Килимов – от килимар (лице, което произвежда и/или продава килими); турско от персийски: kilim (килим, черга) < перс. kilim.

Коланджиев – от диал. коланджия (лице, което прави и/или продава колани); тур. kolancı < kolan (ремък, колан).

Колчаджиев, Колчаков, Колчагов, Колчашки – от диал. колчаджия (шивач, майстор на колчаци); тур. диал. kolçak (гайтанска шарка; ръкавица).

Кюркчиев, Кюркиев, Кюрчиев, Кюркчийски, Кюрчийски – от диал. кюркчия (кожухар), остар. кюрк (горна дреха, подплатена с кожи); тур. kürkcü < kürk (животинска кожа).

Папукчиев, Папукчиев, Папукчийски, Папунджиев, Папунджийски – от остар. папукчия (човек, който изработва и/или продава папуци, чехли); турско от персийски: rarıççı < тур. rarığ, rarıç < перс. rārūš от rā (крак) и rūš (сегашна основа от rūšidān – покривам). Към тези ФИ могат да се отнесат и словообразователните варианти *Панучаров*,

¹⁴ *Емения* или *еминия* – остар. – плитка, лека обувка без ток (ПРОДДЛ 1998: 127).

Панѹчев, които навлизат в българския език през румънски език (рум. *părușar*).

Такеджиев, Такеджийски – от диал. *такеджия* (човек, който прави *такета* или носи *таке*); тур. *takue, take* (вид малка шапка).

Терзийев, Терзийски, Терзийев. Терзийски – от нар. *терзия* (шивач); турско от персийски: *terzi* (шивач) < перс. *derzi*.

Тозлукаров – от диал. *тозлукар* (човек, който прави или носи *тозлуци* – *гетри*); тур. *tozluk* (*гамаша, гетри*), произв. от *toz* (*прах*).

Ферманджиев, Ферменджиев – от диал. *ферменджия* (шивач или продавач на *ферменета* – дълго до кръста дамско елече, обшито с *гайтани*); тур. *férmenе* (*къса отворена жилетка*) > *fermenesi*.

Хасърджиев – от диал. *хасърджия* (човек, който прави и/или продава *рогозки; рогозар*); турско от арабски: *hasır* (*рогозка*) > *hasırcı* (*рогозар*).

Чаракчиев, Чаръкчиев, Черъкчиев – от диал. *чаръкчия* (*цървулджия*); тур. *çarık* (*цървули, опинци*) > *çarıkçı* (човек, който изработва и/или продава *цървули*).

Чизмаров – от *чизмар* (човек, който прави *чизми; чизмар*); тур. *çizme* (*ботуши*).

Човалджиев, Чувалджиев, Човалинов, Чувалинов – от диал. *чувалджия* (човек, който прави и/или продава *чували*); тур. *çival* (*чувал, голяма торба*).

Чорапчиев – от *чорапчия* (производител и/или търговец на *чорапи*); тур. *çogar* (*чорап*) > *çogarçı*.

Чохаджиев, Чохаджийски – от диал. *чохаджия* (*сукнар*); тур. *çiha* (*сукно*) > *çihası* (*търговец на сукно*).

Шаякчиев – от *шаякчия* (производител на *шаяк, груб вълнен плат, аба*); тур. *şayak* (*груб вълнен плат; шаяк*) > *şayakçı*.

Шалварджиев – от диал. *шалварджия* (шивач на *шалвари*); тур. *şalvar* (*шалвари*) > *şalvarcı*.

Юрганджиев – от *юрганджия* (човек, който изработва и/или продава *юргани, дюшеци*); тур. *yorgan* (*юрган*) > *yorgancı*.

От антропонимния материал се забелязва голямото разнообразие от ФИ, свързани както с производството на изделие от конкретна материя, така и с направата или поправката на обувки. При всички групи фамилни имена се отчита не само турска основа на лексемата, от която възниква ФИ, но и наличието на турски суфикс за маркиране на деятел (-джия/-чия), след което се присъединява наставката за образуване на фамилни имена (-ов/-ев или -ски), срв.:

- ✓ Шалварджиев < от *шалвар* (тур. *şalvar*) + -джи- + -ев;
- ✓ Коланджиев < от *колан* (тур. *kolan*) + -джи- + -ев;

- ✓ Кафтанджйев < от кафтан (тур. kaftan < перс. häftān) + -джи- + -ев и КафтѠнски < кафтан + -ски;
- ✓ Абаджйев < от аба (тур. aba) + -джи- + -ев и Абаджййски < аба + -джи(й)- + -ски;
- ✓ Басмаджйев < от басма (тур. basma) + -джи- + -ев;
- ✓ Чорапчйев < от чорап (тур. çorap) + -чи- + -ев;
- ✓ Шаекчйев < от шаяк (тур. şayak) + -чи- + -ев и мн.др.

В количествено отношение българските фамилни имена с турска основа илюстрират лексикалното влияние, което е оказал турският език върху българския, като основните причини могат да се сведат до две: териториалната близост между двата народа и възможността им за постоянно общуване, както и петвековното турско господство над българските земи, т.е. причините са както със социално-битов, така и с исторически характер. Компактното навлизане на турска лексика в българския език продължава докъм началото на XIX век, като основно се привнасят съществителни имена, по-рядко глаголи и прилагателни имена.

5. Фамилни имена, свързани със строителство, обзавеждане и дърводелство

Бояджйев, Бояджййски, БояджѠв – от бояджйя (майстор, който боядисва стени, тавани и пр.); тур. boyacı (бояджия) < boya (боя).

Джамджйев, Джамджййски, ДжѠмов, ДжамѠров – от диал. джамджйя (стъклар); турско от персийски: samcı (търговец, продавач или майстор стъклар) < sam (стъкло) < от перс. ġām (стъкло, чаша).

Дограмаджйев, Дограмаджййски – от диал. дограмаджйя (майстор, който изработва и/или поставя дограма); тур. doğramacı (дърводелец) < doğrama.

ДюлѠров, ДюлѠрски, ДюлѠров – от дюлѠр(ин) – строителен работник, дърводелец; турско от персийски: dülger < перс. durgar, съставено от durgūd (дървен строителен материал) и наставка -ger.

Керстеджйев – от диал. керстеджйя (търговец на дървен строителен материал); турско от персийски: keresteci < kerāste < перс. kerāste.

Керпекчйев, Керпйчев – от диал. керпекчйя (тухлар; производител на непечени тухли); тур. kerpiçi < kerpiç (тухла, кирпич).

Миндйзов – от остар. миндйз(ин), дублетна форма на мензаджйя – инженер; турско от арабски: mühendis (инженер).

Орозанджйев – от диал. орозанджй(я) – зидар, който маже с хоросан; тур. horosan (хоросан).

Саваджйев – от диал. саваджйя (зидар, мазач); тур. sıva (мазилка) > sıvacı (мазач).

Сърчаджйев – от диал. сърчаджйя (стъклар); тур. sigça (стъкло) > sigçası (стъклар).

Таванджйев, Тованджйев – от диал. таванджйя (човек, който изписва тавани; дърворезбар по тавани); тур. tavan (таван); при формите товàn, товàнь е налице лабиализация на а > о в неударено положение.

Тахтаджйев, Тахтаджиев – от диал. тахтаджйя (производител или търговец на дъски); турско от персийски: tahta (дъска; дърво като материал).

Чамурджйев – от диал. чамурджйя (човек, който бърка кал за мазилка; работник в тухларска работилница); тур. çamur (кал).

Чаркчйев – от диал. чаркчйя. Лексемата може да се реализира с три значения, но само с едно от тях ще се отнася към тази група ФИ (1. машинист, 2. точилар, 3. съдържател на дъскорезница); турско от персийски: çark (колело; механизъм в движение) > çarkçı (машинист, механик).

Чешмеджйев, Чешменджйев, Чешмичков – от чешмеджйя (майстор на чешми); турско от персийски: çeşme (чешма) > çeşmeci (чешмеджия).

Япанджйев, Япанджййски, Япанджййски – от диал. япанджйя (строител); тур. уарı (сграда, строеж) > уарıcı (строител).

Словообразователните модели при фамилните имена са напълно еднотипни във всички обособени за целите на изследването групи. При някои ФИ мотивираността е спорна, тъй като за лексемата, от която идват, е характерна полисемантичност. Такъв е примерът с Чаркчйев, обвързан с диалектната дума *чаркчия*, която може да означава три различни неща¹⁵ и само с едно от значенията си ще се присъединява към гореобособената група. Една част от лексиката продължава да функционира в езика и се употребява паралелно с българските съответствия, но въпреки това не би могло да се говори за *излишни* думи в българския език. Това дава възможност за дообогатяване на изразните средства, като някои лексеми могат да бъдат натоварени с различна конотация, да изразяват експресивност в речевата практика.

6. Фамилни имена, свързани с търговия и продажба (като общо название)

Актарджйев, Актàров, Ахтарджйев – от диал. актàр(ин) – дребен търговец, бакалин; турско от арабски: aktar.

Базаргйянов, Базергёнски, Базиргянов – от остар. базиргян (търговец); турско от персийски: bazirgân.

¹⁵ Виж значенията на мотивиращата лексема, посочени към конкретното фамилно име.

Бакалджиев, Бакалов, Баканов, Бакалчев – от остар. бакалин (дребен търговец на различни стоки, предимно храна); турско от арабски: *bakkal* (дребен търговец на хранителни продукти).

Дюкенджиев, Дюкенджийски, Дюкянджиев – от дюкянджия (съдържател на дюкян или човек, който продава в дюкян); турско от арабски: *dükkânçı* < тур. *dükkân* (магазин, дюкян) < араб. *dukkān*.

Кърджиев, Кърджийски – от диал. кърджия (търговец по панаири); тур. *kiracı* < *kir* (поле, равнина).

Мазаджиев, Мазаджиев – от диал. мазаджия (1. търговец с магазин; 2. магазинер); турско от арабски: *mağazacı* < *mağaza* < араб. *mahzan*.

Сергеджиев, Сергиджиев – от разг. сергиджия (продавач на сергия); тур. *sergi* (предмети за изложба, изложение), произв. от *sermek* (постилам, разстилам) > *sergici* (продавач на сергия).

Тоджаров, Тождаров, Тонджордов, Тонджаров, Тонджердов, Туджаров, Туджарски – от остар. диал. туджар (търговец); турско от арабски: *tüccar* (търговец) < араб. *tāğir* (мн.ч. *tuğğār* – търговци).

Към тази група фамилни имена, чиито единици са мотивирани от лексема с турска основа, спадат значително по-малко антропоними. ФИ маркират търговската дейност, която извършва човекът, като общо понятие. В рамките на проведеното изследване не са регистрирани ФИ с конкретизираща функция, т.е. такива ФИ, при които мотивиращата основа да посочва, че лицето се е занимавало с продажба на определена стока. Фамилните имена, включени в горепосочената сфера, не са сред най-фреквентните сред българите.

7. Фамилни имена, свързани с направата на изделия от дърво, глина или метали (благородни и неблагородни)

Бакърджиев, Бакърров – от диал. бакърджия (медникар, котлар); тур. *bakırcı* < *bakır* (мед; котел, бакър).

Бучакчиев – от диал. бичакчия (ножар); тур. *biçakçı* (ножар) < *biçak* (нож).

Дебекаров – от диал. дибекар (човек, който прави чутури, дибечи); тур. *dibek* (голям дървен или каменен хаван).

Джезведжиев – от диал. джезведжия (човек, който прави джезвета); тур. *sezve* (джезве).

Кабранджиев – от диал. кабранджия (майстор на кабрани, крини, шиници); тур. *kabrancı* (майстор на крини) < *kabran* (дървен съд).

Казанджиев, Казанджийски – от диал. казанджия (1. съдържател на казан; медникар); тур. *kazançı* (казанджия) < *kazan* (казан), произв. от *kazmak* (копая, дълбая).

Каладжиев, Калаеджиев, Калайджиев, Калайджийски, Калаяджиев – от калайджия (занаятчия, който калайдисва съдове); тур. *kalaуs* < *kalaу* (хим. калай).

Кафезчиев – от диал. кафезчия (майстор или продавач на кафези); турско от арабски: *kafesçi* < *kafes* (клетка, решетка).

Киликчиев, Киликчийски, Килитанов, Килитчев, Килитчиев – от килитчия (майстор на катинари и ключалки); тур. *kilitçi* < *kilit* (ключалка). Мотивиращата лексема е със спорен произход. В БЕР се посочват гръцки корени, като думата се извежда от *τοκλειδί* (ключ).

Коюмджиев, Коюмжиев, Коюнжиев, Куюмджиев, Куюмджийски – от диал. коюмджия, коюнджия (златар); тур. *kuуmсу* (златар) < тур. *koуin* (гърди, пазва).

Мангалджийски, Мангалов, Мангалски – от диал. мангалджия (човек, който прави мангали¹⁶); турско от арабски: *mangal* (жарник) < *māngāl* (преносима печка, мангал).

Махакчиев – от диал. махакчия (лице, което прави патерици или носи патерици); тур. *makakçi* < *makak* (патерица).

Павчиев – от диал. пафчия (златар, който прави пафти); турско от персийски: *rafta* (малка метална пластинка за украсение; пайети) < пер. *bafta*.

Сандъкчиев, Сандакчиев, Сандакчийски – от диал. сандъкчия (1. човек, който прави и/или продава сандъци, ракли; 2. ковчежник, касиер); турско от арабски: *sandık* (сандък, каса; ковчег) > *sandıkçi* < араб. *şundūq* (ковчег, куфар).

Саханджиев, Саханчиев, Саханов, Саханчев – от диал. саханджия (майстор на дребни медни съдове); турско от арабски: *saһan* (медно блюдо, сахан) < *şaһn* (казан, ведро, чаша).

Сепетчиев – от диал. сепетчия (кошничар); турско от персийски: *sepet* (кошница за дрехи) > *sepetçi* (кошничар) < перс. *seped*.

Тенекеджиев, Тенекеджийски, Тенекиев, Тенекев – от тенекеджия (човек, който изработва тенекени изделия); турско от персийски: *teneke* (ламарина, ламаринен съд; бидон) > *tenekesi* < *tunak* (стомна от калай или олово).

Чанакчиваров, Чанакчиев – от диал. чанакчивар или от диал. чанакчия (грънчар; майстор на стремена); тур. *çanak* (паница, купичка от глина).

Чанаров, Чанаджиев, Чанджиев – от диал. чанар или от диал. чанджия (звънчар; майстор на звънци); тур. *çan* (звънец, камбана) > *çanсі*.

¹⁶ Мангал – разлат съд, в който се слагат и разгарят дървени въглища за огрев; жарник (БТР 2008: 435).

Чилингѐров, Чилингѝров – от диал. чилингѝр (железар); турско от персийски: çilingir (железар, който изработва дребни предмети).

Чомлекчѝев – от диал. чомлекчѝя (грънчар); тур. çömlək (глинено гърне) > çömləkçi (грънчар).

Шандѐров, Шандѐрски – от диал. шандѐр (човек, който прави и/или продава свещници); тур. şamdan (свещник).

Фамилните имена, инспирирани от направата на изделия/сечива от дърво, глина или метали, генерират разнообразни антропонимни единици. При немалка част от ексцерпираните таргетни единици се наблюдават словообразователни варианти, които се изразяват предимно в наличието на различен суфикс (основно -ов/-ев и по-рядко -ски), или под влиянието на съответната диалектна област мотивиращата лексема се изписва по различен начин, т.е. има наличие на фонетични варианти. От приложените примери се забелязва, че делът на ФИ, при които към основата се добавят наставките -джия или -чия, е доста голям (срв. Чомлекчѝев < чомлек + -чи- + -ев; Саханджѝев < сахан + -джи- + ев; Калайджѝев < калай + -джи- + -ев и др.). При някои от фамилните имена формите с -джия и -чия съществуват паралелно (срв. Саханджѝев и Саханчѝев и пр.), като тази констатация може да се направи при всяка една от обособените групи фамилни имена към изследването.

8. Фамилни имена, мотивирани от турска основа, свързана с музикалната сфера

Ашиков – от остар. ашик (певец на любовта); турско от арабски: aşik (народен певец).

Барабанов – от барабанджѝя (1. барабанист, барабанчик; 2. в миналото – глашатай). ФИ може да се разглежда като съкратена форма на *барабанджѝя* или да идва от прякора Барабана. Етимологично се обвързва с турския език, чрез който навлиза в българския, а първоизточникът е персийският: турско от персийски: balaban (голям тъпан).

Борозанов – от диал. борозан (тръбач); турско от персийски: boğazan (тръбач; тръба за свирене).

Буруджѝев, Буруджѝев – от диал. буруджѝя (тръбач); тур. bogucu < bogu (тръба; вид инструмент).

Гайдаджѝев, Гайдаджѝйски, Гайдѐров, Гайдѐрски, Гайдѐров, Гайдѝдов, Гайдѝшев – от диал. гайдаджѝя и гайдѐр (свиращ на гайда); турско от арабски: gaida (гайда) < gaita.

Дайров, Дейрѐв – най-вероятно ФИ произлиза от прякора Дайрѐто (т.е. човек, който прави и/или свири на дайре); турско от арабски: daire (дайре).

Даулджиев – от диал. даулджия (тъпанджия); тур. *davulcu* (тъпанджия, барабанчик).

Кавалджиев, Кавалов, Кавалски, Кафалов, Кафалски, Ковалджиев – от диал. кавалджия (свирач на кавал); тур. *kavalcı* (кавалджия) < *kaval* (кавал).

Кеманджиев, Кеменджиев – от диал. кеманджия (цигулар); турско от персийски: *kemancı* < *keman, kemâne* (цигулка) < перс. *kemān* (дъга).

Кеменчеджиев, Кеменчеджийски, Киманов – от диал. кеменчеджия (свирач на тамбура); турско от персийски: *kemençesi* < *kemençe* (гъдулка) < перс. *kemān* (дъга).

Мехтеров – от диал. мехтер (гайдар; човек, който свири на нещо); тур. *mehter* (военна музика).

Сазаров – от диал. сазар (свирач на саз – вид струнен инструмент); турско от персийски: *saz* < перс. *sāz* (източен инструмент, подобен на мандолина).

Чалгаджиев, Чалгаджийски – от диал. чалгаджия, чалгъджия (свирач, музикант); турско от арабски: *çalgi* (музикален инструмент, музика) > *çalgıcı* (музикант).

9. Фамилни имена, свързани със събиране на данъци/глоби

Аракчиев, Аракчийски, Харачеров, Харачов – от остар. *harāç* (личен данък, плащан от мъже немохамедани в Турция), откъдето възниква и остар. *харачер* (събирач на данъка *харач*); турско от арабски: *haraçcı* (събирач на данъка *haraç*) < *haraç* (откуп; личен данък, плащан някога от мъже немохамедани в Турция).

Баджанов, Баджаров – от остар. *badjār* (1. събирач на общински налог; 2. пазач на пътища); турско от персийски: *baç, bası* (мито) и суфикс *-dar, -tar* за образуване на *Nomina agentis*.

Бегликчиев – от остар. *beglikçiya* (събирач на данъка *беглик*); тур. *beğlikçi* < *beğlik* (данък за овце и кози).

Джезаров, Джезов – от диал. *djezār* (човек, който налага или събира глоби); турско от арабски: *seza* (глоба, наказание).

Кабзамалов, Кабзаманов, Кабзималов, Капзамалов, Капзималов – от диал. *кабзамал(ин)* – бирник; турско от арабски: *kabzimal* (бирник) < араб. *qābiḍ* (който държи) и *māl* (имущество, доход).

10. Фамилни имена, свързани с духовенството

Дервишов, Дервишев – от *дервиш(ин)* – мохамедански монах; турско от персийски: *derviş* (дервиш) < *dārvēš* (просяк, бедняк).

Кадїев, Кадїйски, Кадїски – от остар. кадїя (мохамедански съдия); турско от арабски: kadı (мохамедански съдия, кадия) < от араб. qādī, произв. от qaḍā (съдя).

Карабашев, Карабашки – от диал. карабаш (калугер); тур. karabaş (калугер) < kara (черен) + baş (глава).

Кешїшев, Кешїшов – от диал. кешїш(ин) – мохамедански монах, калугер, поп; турско от персийски: keşiş < перс. kāšīš, kešīš.

Молдов, Молдов, Молдовски – от диал. молла (мохамедански правник, съдия в голям град); турско от арабски: molla (остар. – учен, духовник) < араб. maulā.

Музїанов – от остар. диал. мюезин (мохамедански духовник, който призовава от минарето към молитва); турско от арабски: müezzın (ходжа, който вика от минарето).

Мумджїев – от диал. мумджїя (свещар; човек, който прави и/или продава свещи); тур. mum (свещ) > mumcu.

Мухтїйски, Мюфтїев, Мюфтїйски, Мюхтїев – от мюфтїя, мюфтї (мохамедански свещеник, който взема решения по правни въпроси); турско от арабски: müftı < muftı (официално лице, което тълкува ислямския закон).

Софтдов – от остар. софтa (турски учител или ученик в духовно училище; мохамедански религиозен проповедник); турско от персийски: softa (ученик в медресе¹⁷) < перс. soḡta (студент).

Ходжев, Ходжаев, Ходжов – от ходжа (мохамедански свещеник и учител); турско от персийски: hoca (учител; мюсюлманско духовно лице).

Последните три групи с ФИ (т.е. мотивирани от музикалната сфера, от събирането на данъци/глоби и от духовенството) не се характеризират с голяма фреквентност и не генерират голям брой фамилни имена. Това може да намери своето обяснение главно в две насоки:

- една немалка част от лексиката, свързана със събирането на данъци, се е превърнала в историзми, т.е. думите са били актуални за друг исторически период, срв. харач, беглик, джезар, баджар и под.
- ограниченият брой ФИ, свързани с духовенството, може да се дължи на различното вероизповедание на двата народа, което е напълно достатъчна причина за липсата на разнообразна лексика в обособената група ФИ.

Представените десет групи фамилни имена не включват всички целеви антропоними, в чиято основа прозира турска заемка, утвърдила се на българска почва. Въпреки че могат да се представят още ФИ, които

¹⁷ Медресе – ислямско религиозно училище.

да бъдат отнесени към други сфери, това са групите, които генерират най-много ФИ – те илюстрират твърде голямото разнообразие от турски заемки в българския език, станали причина за появата на редица фамилни имена. При някои ФИ са налице и домашни съответствия, като всички форми функционират паралелно във фамилноименната система на българите, срв. Говедаров (дом.) – Съртмаджиев, Съртмаджийски (тур.), Свещаров (дом.) – Мумджиев (тур.), Пчеларов (дом.) – Балджиев, Балджийски (тур.), Зидаров (дом.) – Дюлгеро̀в (тур.), Златаров (дом.) – Коюмджиев (тур.) и мн.др.

Към българските ФИ с турска основа могат да се отнесат и единици, ориентирани към лекуването. Такива са следните антропоними:

Афекимов – предполага се, че фамилното име навлиза чрез турски от арабски, като се свързва с думите *afet* (бедствие, беда) и *hekim* (лекар).

Далаклиев, Далакков, Далакчиев – от диал. далакчия (народен лечител на болестта далак, синя пъпка); тур. *dalak* (анат. слезка, далак).

Джерахов – от диал. джерах (лекар на рани и счупени кости; народен хирург); турско от арабски: *cerrah* (хирург) < от араб. *ğerrāh*.

Екименов, Екимски – от диал. екимен и хеким(ин) – лекар; турско от арабски: *hekim* (лекар). Тук може да се присъедини и словообразователният вариант *Хекимов*.

Каръкчиев – от диал. каръкчия (човек, който намества счупени кости и изкълчени стави); тур. *kirikçi* < *kirik* (счупен, строшен).

Чараджийски – от диал. чараджия (лекувач, лечител); турско от персийски: *çare* (цяр, лек; средство).

В антропонимната система се включват и фамилни имена, чиято мотивираща лексема е с турски произход и носи семантиката на вид образователна или писателска дейност, срв.:

Кетипов, Кетипов, Кятипов – от остар. кетип (писар, секретар); турско от арабски: *kâtip*, *kitar* (книга, писар, секретар).

Фетваджиев, Фетваджийски, Фетфаджййски, Фетвов, Фетфов, Фетов – от остар. фетваджия (човек, който се занимава с писмени отговори по въпроси на мохамеданското право, т.нар. фетви); турско от арабски: *fetva* (писмен отговор на мюфтия по правни въпроси) > *fetvacı* < араб. *fätvā*.

Язаджиев, Язанджиев – от диал. язанджия (писар, краснописец); тур. *yazı* (писмо, почерк, писане) > *yazıcı* (писар, краснописец).

Язаров – от диал. язър (писател); тур. *yazı* (писмо, почерк, писане) > *yazar* (писател, автор).

Значително по-малко български фамилни имена са инспирирани от турска заемка, която отразява някаква военна дейност, срв.:

Аскеров – от остар. аскер (войник); турско от арабски: asker (войник, войска).

Астарджиев – от остар. астарджия (1. тъкач и/или продавач на тънки платове; 2. някогашен турски войник с чалма от тънко платно); тур. astarcı < astar (подплата, хастар) < ast (долен, подчинен). Ако фамилиното име се реализира с първото значение на лексемата, ще се отнася към друга група (№ 4 от настоящото проучване).

Балтаджиев, Балтаков, Балташки – от диал. балтаджия (1. дървар с брадва; 2. човек, който изработва и/или продава брадви; 3. войник от султанската охрана, въоръжен с алебарда; 4. член на кукерска дружина, който носи дървена брадва); тур. baltacı (брадвар) < balta (брадва, секира, топор) от корена bal- (цепя, сека). ФИ Балтаджиев и словообразователните му варианти имат спорен характер, ако не е ясна конкретната мотивираност за появата на фамилиното име.

Бимбашиев – от остар. бинбаший(я) и бимбаший(я) – турски офицер, началник на хора; тур. binbaşı (майор) < bin (хиляда) и baş (глава, главен).

Болюбашев – от диал. билюкбашия (главатар на рота в турската войска); тур. bölük başı < bölük (рота, множество) и baş (глава, главен).

Джандарски – от остар. джандар(ин) – стражар, полицаи; турско от персийски: candar (военен полицаи; заптие) < от перс. ġan (душа) и -dar (от гл. daštān – имам, пазя).

Миралев, Миралейски – от диал. остар. миралей (полковник); турско от арабски: miralay (полковник) < араб. mīrālāy.

Низамов, Низамски, Низански – от диал. низам(ин) – войник; турско от арабски: nizām (военен строй, ред, войска) < араб. nizām (ред, правило).

Онбашев, Онбашиев – от остар. онбашия (началник на военно или полицейско отделение от десет души); тур. onbaşı (воен. – ефрейтор) < on (десет) и baş (глава).

Соарев – от остар. суарй (кавалерист, въоръжен войник); турско от персийски: süvari (конник; капитан на кораб).

Топчиев, Топчийски – от топчия (артилерист); тур. topçu (артилерист), произв. от top (артилерийско оръжие).

Чаушев, Чаушов, Чаушки – от чауш(ин) – 1. някогашен старши стражар; 2. въоръжен служител на еснафска организация; тур. çavuş (младши сержант; старши).

Включените към изследването антропонимни единици еднозначно говорят за това, че българинът има своите многовековни традиции в твърде разнородни по характер художествени занаяти. В тази връзка В. Друмев отбелязва: „Шарените тъкани, писаните стомни и медните сахани, резбата по ракли и долапи, пъстроцветните везби по пазви и поли

на ризи и сукмани, плетените шарки по чорапи и гайтанените орнаменти са само част от богатството, създавано, натрупвано и разпилявано с израстването на всяко поколение. Но оцелялото е достатъчно респектиращо, за да се опитаме да го запазим и предадем на бъдещите поколения“ (Друмев и кол./Drumev i kol. 1992: 5).

При фамилните имена на българите, мотивирани от лексема турска основа, означаваща професия или занаят, има и такива, които са със спорен произход. Неоднозначно е мнението за ФИ като:

- ✓ *Ковчегàров, Ковчегàрски* – в БЕР и Етимологичния речник на руския език (ЭСРЯ) лексемата се смята за тюркиска заемка, навлязла в славянските езици – свързва се с чагат. *кориг* (съд, съдина). По-малко вероятен е гръцкият *каѿκος* (чаша) или турският произход на думата *карѿик, карѿук* (мальк съд; кальф) (вж. пак там).
- ✓ *Табàков, Табàшки, Табàчки* – турско от арабски: *tabak* < *däbbäg* (кожар) – вж. БЕР, РЛФИБ, ЭСРЯ; от остар. *табàк* – кожар; човек, който щави кожи за ремъци, обувки и под. ФИ Табаков и словообразователните му варианти е възможно да са мотивирани и от разг. *табàк* (тютюн) < гр. *ο ταϑλάκος*, рус. *табак*, фр. *tabac*, нем. *Tabak* < исп. *tabaco*. В българския език се предполага, че навлиза от гръцки или руски (вж. БЕР, ЭСРЯ).
- ✓ *Ленгерджìев, Ленгèров* – турско от персийски: тур. *lenger* (котва; вид голяма тава) < перс. *längär* (котва) – вж. БЕР, РЛФИБ. Има предположение, че перс. *längär* е образувано от итал. *l'ансога* или направо от гр. *η άγκυρα* (котва) (пак там).
- ✓ *Сакарджìев* – предполага се, че може да навлиза от тур. *sakar* (бяло петно на челото на животните) или лексемата да е наследена от прабългарски. – вж. БЕР, РЛФИБ.
- ✓ *Сукманджìев, Сукмàнов, Сукнòв, Сукнов, Сукнàров* – съществуват две разнопосочни мнения за произхода на думата: 1. тюркиска заемка от чуваш. *sexman* (кафтан); 2. сукман е прабългарска дума, повлияна от слав. *сукнò* (**sukъna*) и **sukāti* (суча) – вж. БЕР, ЭСРЯ и др.

Заклучение

Анализът на голяма част от фамилните имена, в които е залегнала диалектна лексема със семантика на професия или занаят, дава възможност да се установят корените на думата, както и да се обследва животът на българите сред другите народи. В българската езикова практика при именуването най-разпространени са фамилните имена от турски език. Това свидетелства за някогашни професии или занаяти на българите, които са се появили по време на съжителството им с турския народ. Към тези ФИ се отнасят единиците и техните словоформи като Калайджиев, Кюмюрджиев, Даулджиев, Бахчеванджиев, Абаджиев, Балджиев, Арабаджиев, Коюмджиев и мн. др. Една част от фамилните имена най-вероятно възниква от прозвища, маркиращи професията или занаята на българите, срв. Абаджията, Дюлгѐра/Дюлгѐрина, Съртмаджията, Калайджията, Кюмюрджията, Балджията и под. Именно подобни ФИ и прозвища разкриват информация за бита на българина, главно за периода XVIII – началото на XX век. Големият брой регистрирани фамилни имена с турска етимология, възникнали на базата на прякори, прозвища и родови имена, свидетелства за немалък пласт турска лексика в българския език. Появата на подобни ФИ в обсега на българската фамилноименна система преплита в себе си както езикови, така и исторически факти. Наставки от типа на *-олу*, *-оглу* към фамилните имена (срв. Дайрѐоглу, Тенекѐоглу, Терзѐоглу и под.) също сигнализират за периода, в който се появяват, както и за това, че българският език е бил подложен на чуждоезиково влияние (предимно от турски език). В именната система по-рядко се срещат български ФИ, които са етимологично мотивирани от гръцки или румънски език¹⁸.

Въпреки че фамилните имена на българите нямат хилядолетна история, те, както се забелязва и от настоящото изследване, носят инфор-

¹⁸ Българските фамилни имена, мотивирани от лексема с гръцки или румънски произход, остават извън сферата на изследване в настоящия текст. С румънска етимология са например *Чимпойрски* (от диал. чимпойр (гайдар); < рум. cîmpoi (гайда) > cîmpoier (гайдар); от прозвището Чимпойра); *Капралов* (от диал. капрал (козар); < рум. cârpag (козар) < sarǎ (коза); от прозвището Капрала); *Брагарушев* (от диал. брагаруш (бозаджия); рум. bragaiu (бозаджия) < brăgă – боза) и под. Подобни ФИ могат да се приемат като индикатор, че първоносителите на фамилните имена са битували съвместно с румънци (вероятно в областите Влахия и Молдова). Фамилни имена с гръцки произход са Вапцаров и словоформите му (от диал. вапцар или вапсар (бояджия на преди, платове и други тъкани); гр. βάφο и βάλτω (боядисвам); аор. έβαψα [evapsa]); Даскалов и под. (от диал. даскал (учител) < гр. ο δάσκαλος (учител) < διδάσκω (обучавам, преподавам); от прозвището Даскала); Магеров и под. (от магер – манастирски готвач или изобщо готвач) < гр. ο μάγερας (готвач) и други имена.

мация за трудовата дейност на народа. Мотивиращи за появата на ФИ стават занаяти, за които може да се отбележи, че са заемали *централно* място в ежедневието на българина – дейности, в които българите имат своите традиции (напр. отглеждане на различни видове животни, отглеждане на плодове и/или зеленчуци, земеделие и сечивата, които помагат за обработване на земята, тъкачество, направата на изделия от различни материали и мн.др.).

Словообразователните модели при изграждането на фамилните имена, както беше отбелязано в изследването, са с еднотипен характер при всички обособени групи.

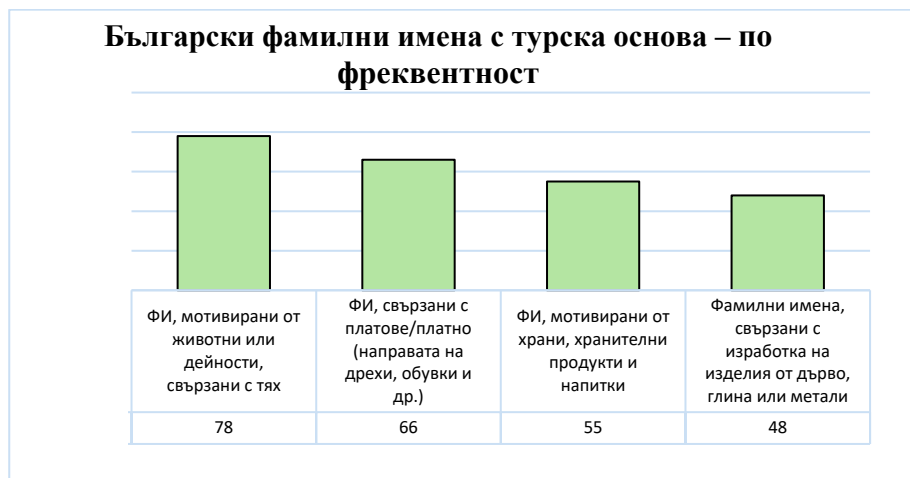
- ✓ Първият вид са тези ФИ, при които към турската основа се прибавя най-често един от суфиксите *-джия/-чия* (срв. Саханджиев < от сахан + -джи- + -ев, Демерджиев, Демирджиев < от демир + -джи- + -ев, Сахатчиев < от сахат + -чи- + -ев, Даулджиев < от даул + -джи- + -ев и под.).
- ✓ По-малко са регистрираните антропоними, които присъединяват към лексикалната основа наставката *-ар* (срв. Дебекàров < от дибек + -ар- + -ов, Джебàров < от джебзар + -ар- + -ов, Сазàров < от саз + -ар- + -ов, Чанàров < от чан + -ар- + -ов и под.).
- ✓ Третият модел е по схемата *турска лексикална основа + суфикс -ев* (и по-рядко *-ов*), срв. Чаушев, Чаушов < от чауш + -ев/-ов, Топчиев < от топчия + -ев, Бимбашиев < от бимбашия + -ев, Сарафов < от сараф(ин) + -ов, Джамбàзов < от джамбаз(ин) + -ов и под.

И трите суфикса – *-джия/-чия/-ар*, в рамките на мотивиращите лексеми при образуването на ФИ маркират вършител на действието.

При голяма част от таргетните антропоними с мотивираща турска лексема са налице и домашни еквиваленти, с които съществуват паралелно, срв. Зидàров (дом.) – Дюлгèров, Дюлгèрски (тур.), Рибàров, Рибàрски (дом.) – Балъков, Балъкчиев (тур.), Говедàров, Говедàрски (дом.) – Съртмаджиев, Съртмаджийски (тур.), Стъклàров (дом.) – Джамджиев, Джамджийски, Джàмов, Сърчаджиев, Сърчаджийски (тур.), Свещàров (дом.) – Мумджиев (тур.) и мн.др. В именната система се срещат както домашните форми на ФИ, така и тези, които са етимологично мотивирани от лексема от чужд език.

Най-много фамилни имена се образуват от турска заемка в българския език, в чиято семантика са залегнали професия, занаят или дейност, свързани с конкретно животно (общо 76 ФИ и словообразователни варианти). Втората позиция се заема от ФИ, образувани от турска заемка със значение на платове/платно, общо 66 антропонимни единици, а на трето

място са фамилните имена, които са мотивирани от храни, хранителни продукти или напитки – 55 ФИ.

Фигура 1

Народопсихологията, която се разкрива в целевата група фамилни имена, е показателна за бита на българския занаятчия. Множеството фамилни имена в тази сфера свидетелстват за това, че поминъкът е един от най-честите мотиви при възникването на фамилни имена. При някои ФИ осмислянето на професията или занаята не е трудно, тъй като се съдържат маркери за майстора или продавача на стоки от ежедневието (срв. Абаджиев, Бозаджиев, Халваджиев, Юрганджиев и др.). А други фамилни имена остават с неразбираема семантика за съвременното поколение – поради изчезването на реалитета от бита на българина¹⁹ или поради липсата на побългарен еквивалент на ФИ.

При едно по-нататъшно изследване в областта на ономастичната проблематика интерес би представлявало да се проучи въпросът колко от таргетните фамилни имена са все още актуални и в наши дни, както и с каква фреквентност се отличават те. На базата на по-общи наблюдения до момента може да се заключи, че с постепенното изчезване или с „отмирането“ на дадения занаят започва да се ограничава и използването на

¹⁹ Немалка част от традиционните за българина през XVIII докъм средата на XX век занаяти са силно ограничени в наши дни или са съсредоточени в малки общности. Интересът към тях и към продукцията им спада, което води занаятите до неизбежната им гибел. Те обаче все още продължават да съществуват под формата на фамилни имена, понякога и с неразбираема на пръв поглед семантика.

ФИ, тъй като практикуването на дейността/занаята става нетипично за съвременното поколение.

Безспорно подобен род фамилни имена могат да служат като индикатори за историята на народа. Такъв тип антропонимни единици носят разнородна по характер информация: например илюстрират какво е било заниманието на човека (първоизточника), за да получи съответното фамилно име; откъде произхожда той (т.е. по месторождение – град, село, планинска или равнинна местност и под.); негова отличителна физическа или психическа характеристика. Голяма част от тези ФИ са мотивирани от родови имена, а те пък са възникнали от прякор или прозвище.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Андрейчин и кол. 2008: Андрейчин, Л., и кол. *Български тълковен речник. Четвърто издание, допълнено и преработено от Д. Попов*. София: Наука и изкуство. [Andreychin, L. *Balgarski talkoven rechnik. Chetvarto izdanie, dopalнено i preraboteno от D. Popov*. Sofia: Nauka i izkustvo.].
- Бакърджиева 2004: Бакърджиева, К. *Българските фамилни имена – извор на минало и родолюбие*. Варна: Славена. [Bakardzhieva, K. *Balgarskite familni imena – izvor na minalo i rodolyubie*. Varna: Slavena.].
- Барболова 2013: Барболова, З. *Речник на турско-българските хибридни същевителни имена*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“. [Barbolova, Z. *Rechnik na tursko-balgarskite hibridni sashtestvitelni imena*. Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“]. ISBN 978-954-322-573-6, ISBN 978-954-07-3476-7.
- БЕР 1971 – 2017: *Български етимологичен речник*. Т. 1 – 8. София: Издателство на БАН. [Balgarski etimologichen rechnik. Т. 1 – 8. Sofia: Izdatelstvo na BAN.].
- Вакарелски 2007: Вакарелски, Х. *Етнография на България*. София: Артграф ООД. [Vakarelski, H. *Etnografiya na Bulgaria*. Sofia: Artgraf OOD.]. ISBN 978-954-9401-15-8.
- Димитрова-Тодорова 2011: Димитрова-Тодорова, Л. *Собствените имена в България. Изследвания, анализ, проблеми*. София: ЕМАС. [Dimitrova-Todorova, L. *Sobstvenite imena v Bulgaria. Izsledvaniya, analiz, problemi*. Sofia: EMAS.]. ISBN 978-954-357-215-1.
- Друмев и кол. 1992: Друмев, Д., и кол. *Народни художествени занаяти в България*. София: Спектър. [Drumев, D., i kol. *Narodni*

- hudozhestveni zanayati v Bulgaria*. Sofia: Spektar.]. ISBN 954-435-012-8.
- Заимов 1994: Заимов, Й. *Български именник. Второ фототипно издание*. София: БАН. [Zaimov, Y. *Balgarskiimennik. Vtorofototipnoizdanie*. Sofia: BAN.]. ISBN 954-430-268-9
- Зидарова 2009: Зидарова, В. *Лексикология на съвременния български език*. Пловдив: Контекст. [Zidarova, V. *Leksikologiya na savremenniya balgarski ezik*. Plovdiv: Kontekst.]. ISBN 978-954-8238-07-6.
- Илчев и кол. 1998: Илчев, С., и кол. *Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век*. София: ЕМАС. [Ilchev, S., i kol. *Rechnik na redki, ostareli i dialektni dumii v literaturata ni ot XIX i XX vek*. Sofia: EMAS.].
- Илчев 2012: Илчев, С. *Речник на личните и фамилните имена у българите*. София: Изток – Запад. [Ilchev, S. *Rechnik na lichnite i familnite imena u balgarite*. Sofia: Iztok – Zapad.]. ISBN 978-619-152-003-9.
- Ковачев 1987: Ковачев, Н. *Българска ономастика*. София: Наука и изкуство. [Kovachev, N. *Balgarskaonomastika*. Sofia: Nauka i izkustvo.].
- Младенов 1941: Младенов, С. *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*. София: Христо Г. Данов. [Mladenov, S. *Etimologicheski i pravopisen rechnik na balgarskiya knizhovena ezik*. Sofia: Hristo G. Danov.].
- Парашкевов 2017: Парашкевов, Б. *Свое и чуждо в българските фамилни имена*. – *Български език* 64 (2017), 4, с. 34 – 45. [Parashkevov, B. *Svoe i chuzhdo v balgarskite familni imena*. – *Balgarski ezik* 64 (2017), 4, p. 34 – 45.].
- Парашкевов 2021: Парашкевов, Б. *Семантични и структурни критерии за гнездово представяне на фамилните имена*. – **СЛЪДОВАТИ ДОСТОИТЪ**. Доклади от международната ономастична конференция „Антропоними и антропонимни изследвания в началото на XXI век“, посветена на 100-годишнината от рождението на проф. д.ф.н. Йордан Заимов (1921 – 1987), 20 – 22 април 2021 г., гр. София: БАН „Проф. Марин Дринов“, с. 300 – 309. [Parashkevov, B. *Semantichni i strukturni kriterii za gnezdovo predstavayane na familnite imena*. – *Dokladi ot mezhdunarodnata onomastichna konferentsiya „Antroponimi i antroponimni izsledvaniya v nachaloto na XXI vek“*. Sofia: BAN „Prof. Marin Drinov“, s. 300 – 309.]. ISBN 978-619-245-116-5.

- Парзулова 2015: Парзулова, М. *Етюди за именната система на българите*. Велико Търново: ИК „Знак’94“. [Parzulova, M. *Etyudi za imennata sistema na balgarite*. Veliko Tarnovo: „Znak’94“]. ISBN 978-954-8305-40-2.
- Пенева 2012: Пенева, Н. *Необичайни български фамилни имена*. София: Тангра ТанНакРа. [Peneva, N. *Neobichayni balgarski familni imena*. Sofia: Tangra TanNakRa.].
- Расиев 2008: Расиев, Т. *Български фамилни имена от турски, арабски и персийски произход*. Варна: Зограф. [Rasiev, T. *Balgarski familni imena ot turski, arabski i persiyski proizhod*. Varna: Zograf.]. ISBN 978-954-15-0199-3.
- Селимски 2016: Селимски, Л. *Фамилни имена с турски основи или/и наставки*. – Етюди по етимология и ономастика. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, с. 159 – 175. [Selimski, L. *Familni imena s turski osnovi ili/i nastavki – Etyudi po etimologiya i onomastika*. Veliko Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, s. 159 – 175.]. ISBN 978-619-208-069-3.
- Фасмер 1964 – 1973: Фасмер, М. *Этимологический словарь русского языка в четырех томах*. Москва: Прогресс. [Fasmer, M. *Etimologicheskij slovar’ russkogoyazykavchetyrehtomah*. Moskva: Progress.].
- Хаджийски 2002: Хаджийски, И. *Бит и душевност на нашия народ. Том I*. София: Изток – Запад. [Hadzhiyski, I. *Bit i dushevnost na nashiya narod. Tom I*. Sofia: Iztok – Zapad.]. ISBN 954-8945-10-X.
- Цанева 2000: Цанева, Е. *Българска етнография*. София: Кооперация „ИФ-94“. [Tsaneva, E. *Balgarska etnografiya*. Sofia: Kooperatsiya „IF-94“]. ISBN 954-589-1-3.
- Чолева-Димитрова 2017: Чолева-Димитрова, А. *Народопсихологията, отразена в родовите имена на българите*. – Български език, 64 (2017), 4, 9 – 33. [Choleva-Dimitrova, A. *Narodopsihologiyata, otrazena v rodovite imena na balgarite*. – *Balgarski ezik*, 64 (2017), 4, 9 – 33]. ISSN 0005-4283.
- Чолева-Димитрова 2019: Чолева-Димитрова, А. *Местни и родови имена от Царибродско*. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“. [Choleva-Dimitrova, A. *Mestni i rodovi imena ot Tsaribrodsko*. Blagoevgrad: UI „Neofit Rilski“]. ISBN 978-954-00-0203-3.
- Янев, Чобанов 2005: Янев, Б., Чобанов, И. *Фамилните имена на българите, свързани със земеделието и животновъдството*. – Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“. – Лингвистични дискурси. Юбилеен сборник в чест на 70-годишнината на проф. д.ф.н. Стефана Димитрова, Т. 43, кн. 1, сб. А, 2005, с. 109 – 118. [Yanev, B., Chobanov, I.

Familnite imena na balgarite, svarzani sas zemedeliето I zhivotnovadstvoto. – Nauchni trudove na PU „Paisiy Hilendarski“ – Lingvisticzni diskursi. Yubileen sbornik v chest na 70-godishninata na prof. d.f.n. Stefana Dimitrova, T. 43, kn. 1, sb. A, 2005, p. 109 – 118.]. ISSN 0861-0029.

Янев, Чобанов 2006: Янев, Б., И. Чобанов. *Фамилните имена у българите през призмата на традиционните занаяти.* – По следоу оучителю. Юбилеен сборник в чест на доц. д-р Пеньо Пенев, 2006, с. 156 – 173. [Yanev, B., I. Chobanov. *Familnite imena u balgarite prez prizmata na traditsionnite zanayati.* – Po sledou ouchitelyu. Yubileen sbornik v chest na doc. d-r Penyo Penev, 2006, p. 156 – 173.].

ЕЛЕКТРОННИ ИЗТОЧНИЦИ

Екзарх, Й. *Шестоднев.* [Ekzarh, Y. *Shestodnev.*]. <<https://chitanka.info/text/16241-shestodnev>>, достъп: 12.08.2024.

Закон за гражданската регистрация. [Zakon za grazhdanskata registratsiya.]. <<https://lex.bg/laws/ldoc/2134673409>>, достъп: 5.08.2024.

Закон за имената на българските граждани. [Zakon za imenata na balgarskite grazhdani.]. <<https://www.ciela.net/svobodna-zona-darjaven-vestnik/document/2132289537/issue/1082>>, достъп: 5.08.2024.

Национален статистически институт (НСИ). [Natsionalen statisticheski institut.]. <<https://nsi.bg/sites/default/files/files/events/Names2021p.pdf>>, достъп: 6.08.2024.

СЪКРАЩЕНИЯ

- БЕР – Български етимологичен речник
БТР – Български тълковен речник
БФИ – Български фамилни имена
ДВ – Държавен вестник
ЛИ – Лично име/лични имена
НСИ – Национален статистически институт
РИ – Родово име/родови имена
РЛФИБ – Речник на личните и фамилните имена у българите
РРОДДЛ – Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век

- ФИ – Фамилно име/фамилни имена
ЭСРЯ – Этимологический словарь русского языка в четырех
томах

Assoc. Prof. Mariyana Kartalova

Paisii Hilendarski University of Plovdiv

Plovdiv, Bulgaria

e-mail: kartalova.m@uni-plovdiv.bg

ORCID ID 0000-0003-0248-6115